

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.080
у Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**опонента доктора юридичних наук, професора Мінченка Сергія
Івановича на дисертацію Конончука Артура Олеговича «Кримінально-
правова характеристика створення не передбачених законом
воєнізованих або збройних формувань та участі в них», подану на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Актуальність теми дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» не викликає сумнівів. Нині в Україні проблеми боротьби з непередбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями є вкрай важливими і складними з огляду на масове поширення цих злочинних об'єднань насамперед на території Операції Об'єднаних Сил, а також у зв'язку з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим, окремих територій Донецької та Луганської областей. Існування таких формувань створює загрозу не лише громадській безпеці. Їх діяльність може посягати і на основи національної безпеки України. Такі формування в змозі перешкоджати здійсненню соціально-економічної політики держави. Тому держава повинна вживати всіляких заходів задля створення ефективної системи протидії не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням, зокрема і засобами кримінально-правового характеру.

Наразі у юридичній літературі відсутнє комплексне теоретичне дослідження складу злочину, передбаченого ст. 260 КК, правил його кваліфікації, призначення покарання учасникам не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також застосування до них кримінально-правового заохочення у формі звільнення від кримінальної відповідальності. Тому й не дивно, що нині відсутнє чітке та змістовне тлумачення ознак, які властиві цим формуванням, об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочину, передбаченого ст. 260 КК України, умов спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Це позначається на ефективності застосування заборонної та заохочувальної кримінально-правових норм, передбачених ст. 260 КК України, та зумовлює потребу у формулюванні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення цієї статті та практики її застосування з метою розв'язання проблем, які виникають у діяльності правозастосовних органів.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Обраний напрям дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Концепцією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011); Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.); Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11); Основними напрямками наукових досліджень НАВС на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Конончука Артура Олеговича «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» є актуальною для наукового дослідження і перспективною для подальшого розроблення.

Обґрунтованість переважної більшості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням низки різноманітних методів пізнання (с. 18-19), вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені перед собою завдання (с. 17-18). При написанні роботи здобувач опрацював достатній (всього 266 джерела) масив юридичної літератури (с. 216-245).

Привертає увагу те, що серед джерел багато кодексів іноземних держав таких як Австрія, Азербайджан, Албанія, Аргентина, Білорусь, Бразилія, Вірменія, Данія, Естонія, Ізраїль, Ісландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Киргизія, Литва, Молдова, Німеччина, Норвегія, Польща, Росія, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Таджикистан, Туркменістан, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція.

Солідною виглядає емпірична база дослідження, яку становлять статистичні й аналітичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2014–2020 рр.; результати вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 рр. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України; інші судові рішення за 2015–2020 рр. Доречними і корисними є численні посилання на матеріали судової практики, за допомогою яких ілюструються теоретичні положення та яким дається критична оцінка. Вельми

інформативними є додатки, в яких наводяться статистичні дані та результати вивчення судової практики (с. 246-254).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що дисертація є комплексним науковим дослідженням сучасних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, у якому сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності зазначених злочинних об'єднань.

Аргументованими, а отже, такими, що заслуговують на підтримку, вважаю міркування дисертанта про:

– помилковість кваліфікації дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що функціонують на тимчасово окупованих територіях України, за ст. 260 КК України в тих випадках, коли вони усвідомлюють, що беруть участь у воєнізованих або збройних формуваннях, підпорядкованих терористичним об'єднанням (такі дії слід кваліфікувати за ст. 258-3 КК України);

– доцільність криміналізації в ст. 260 КК України створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, що не мають на меті вчинення кримінальних правопорушень, а також пропозицію відсутність у них мети вчинення кримінальних правопорушень визнавати головним критерієм їх відмежування від суміжних злочинних об'єднань – злочинних організацій, банд, терористичних груп та організацій;

– визначення створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування шляхом диференціації його ознак на обов'язкові та факультативні, а також уточнення моменту закінчення злочину в цій формі залежного від виду незаконного формування;

– систему негативних кримінально-правових наслідків створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних

формувань, що обумовили необхідність криміналізації суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 260 КК України;

– ознаку незаконності не передбаченого законами України воєнізованого або збройного формувань, яку запропоновано визначити шляхом вказівки на те, що створення та участь у них не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного з легальних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати будь-якої нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування);

– правила кваліфікації дій осіб, які вчинили діяння, пов'язані зі створенням воєнізованих або збройних формувань та участю в них, у разі помилки в законності й незаконності цих формувань, а також їх належності до певного виду злочинного об'єднання;

– критерії розмежування створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування від керівництва ними, а також участі в цих об'єднаннях від сприяння їм;

– підставу кримінально-правового заохочення, передбачену ч. 6 ст. 260 КК України, оптимальні передумови та умови звільнення від кримінальної відповідальності, а також необхідність встановлення заборони на повторне застосування цієї норми;

– систему аргументів щодо запровадження в законодавство України задля підвищення ефективності кримінально-правової протидії створенню в Україні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них моделі маркування-реєстрації злочинних об'єднань;

– кримінально-правову природу не передбаченого законами України воєнізованого або збройного формування як самостійну форму співучасті;

– доцільність визнання проведення військової, стройової чи фізичної підготовки не обов'язковою, а факультативною кримінально-правовою ознакою цих формувань з огляду на недоцільність чи неможливість її

проведення в певних випадках, а також зважаючи на результати вивчення судової практики;

– диференціацію підходів до кримінально-правової оцінки суспільно корисної мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування;

– положення про доречність виключення з ч. 4 та 5 ст. 260 КК України згадки про участь у нападах учасниками зазначених формувань тощо.

У дисертації наводиться й чимало інших цікавих і співзвучних мені положень, ідей, висновків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані чи вже використовуються у: *законотворчій діяльності* – у межах удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінального законодавства в справах про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (акт впровадження Головного слідчого управління НП України від 15 лютого 2021 р.); *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки та вчинені у співучасті (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.); *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології, а також для підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів КК України (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.).

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення дисертації висвітлено у 17 публікаціях, серед яких: 7 – це статті у наукових фахових виданнях України; 2 – статті у наукових

періодичних виданнях інших держав (Республіка Киргизія, Словенія); 8 – тези доповідей на конференціях. У публікаціях достатньою мірою відображені всі розділи дисертаційної роботи. Публікації здобувача свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, в цілому характеризуються аргументованістю і послідовністю.

Водночас ознайомлення з кваліфікаційною науковою роботою А. Конончука дозволяє, висловивши **окремі побажання і критичні судження**, вступити із здобувачем у дискусію.

1. Перший розділ дисертації Артура Олеговича має назву «Теоретико-правові засади дослідження кримінального законодавства щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них». У ньому розглянуто стан наукового розроблення проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них (підрозділ 1.1), кримінально-правову природу цих формувань (підрозділ 1.2), а також їх кримінально-правові ознаки (підрозділ 1.3). Безумовно в цілому назва і зміст цих підрозділів відповідає як назві розділу, так і встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право».

Однак як відомо в класичних дисертаційних дослідженнях з кримінального права в першому розділі традиційно вивчається історичний досвід та аналізується зарубіжне кримінальне законодавство. Водночас видається, що автор недостатньо звернув увагу на ці питання, не виокремив для цього окремі підрозділи. Відтак історичний досвід розглянуто фрагментарно, а аналіз зарубіжного досвіду розкидано по окремих підрозділах.

Окрім того на сторінках 18-19 серед методів дослідження про історичний чи історико-правовий метод навіть не згадується. Хоча є згадка про порівняльно-правовий метод, який використано для зіставлення положень КК України та зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них (розділи 1–3).

Відтак автору під час захисту бажано було б уточнити свою позицію щодо історико-правового та порівняльно-правового аналізу відповідних кримінально-правових норм, що стосуються відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Чому ці питання певною мірою проігноровано?

2. У підрозділі 2.3. «Суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» автор обґрунтовує пропозицію щодо зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ст. 260 КК України. На його думку вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, доцільно знизити до 14 років. Це зумовлено здатністю особи такого віку усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в ньому, умисним його характером, значним ступенем суспільної небезпеки, активізацією цих злочинів протягом останніх років, досвідом окремих зарубіжних країн, а також результатами досліджень українських і зарубіжних учених. На мою думку така пропозиція є дуже дискусійною та дещо передчасною. Можливо якби для осіб, які досягли 14 років, дійсно в КК України передбачалися ефективні заходи кримінально-правового характеру, то пропозиція Артура Олеговича була б доречною. Однак за таких обставин варто було б піднімати питання про зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, і за інші кримінально протиправні діяння. Водночас на сьогодні його пропозиція видається недостатньо обґрунтованою.

3. У висновках на сторінці 214-215 здобувачем з урахуванням викладеного пропонується нова редакція ст. 260 КК України у примітці до якої зазначено, що незаконним збройним формуванням слід вважати незаконне озброєне об'єднання трьох і більше осіб, яке має керівника, не має на меті вчинення кримінальних правопорушень та може характеризуватися в певних випадках наявністю знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, іншими ознаками організації воєнізованого або військового типу.

Аналіз зазначеного визначення дає підстави стверджувати, що незаконним збройним формуванням може визнаватися незаконне озброєне об'єднання трьох і більше осіб, яке має керівника, не має на меті вчинення кримінальних правопорушень. Наявність знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, інших ознак організації воєнізованого або військового типу визнано факультативними ознаками, тобто їх може й не бути. У зв'язку з вказівкою на те, що таке об'єднання не має на меті вчинення кримінальних правопорушень виникає запитання чи не будуть під такі об'єднання підпадати наприклад група з трьох і більше мисливців, які є озброєними та мають свого керівника? Тобто чи за такого формулювання ознак незаконного збройного формування не підпадатимуть під нього законні на сьогодні об'єднання людей, які володіють зброєю на законних підставах? Бажано під час захисту уточнити свою позицію.

4. У висновках до розділу 1 Ви зазначаєте, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою, однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України. Це дає підстави стверджувати, що вони утворюють самостійну форму співучасті (с. 79). У зв'язку з цим виникає запитання як кваліфікувати дії учасників не передбаченого законом

воєнізованого або збройного формування якщо в їх діях є сукупність злочинів. Адже в додатку «Б» зазначено, що в окремих випадках злочин, передбачений ст. 260 КК України, кваліфікується за сукупністю зі злочинами, передбаченими: ст. 110 КК України (0,1 %), ст. 146 КК України (0,3 %), ст. 185 КК України (0,7 %), ст. 186 КК України (0,1 %), ст. 263 КК України (4,3 %), ст. 309 КК України (0,3 %), ст. 358 КК України (0,3 %), ст. 437 КК України (0,6 %). До якої форми співучасті з тих, що наявні в ст. 28 КК України можна віднести злочин, вчинений учасниками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування?

5. І на завершення варто відмітити, що як я вже зазначав у Вас ґрунтовна емпірична база, яку становлять статистичні й аналітичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2014–2020 рр.; результати вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 рр. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України; інші судові рішення за 2015–2020 рр. Водночас варто було б ще провести опитування практичних працівників правоохоронних органів, які виявляють злочини, передбачені ст. 260 КК України, здійснюють кваліфікацію дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також суддів, які призначають відповідні покарання. І тоді Ви б можливо отримали більш детальні відповіді на проблемні питання в межах предмету дослідження, зокрема чому у 2020 р. із облікованих випадків злочину, передбаченого ст. 260 КК України, лише 13 % осіб засуджено, а щодо 87 % осіб кримінальні провадження закрито, чому у 75,9 % винесених вироків осіб звільнено від відбування покарання з випробуванням.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленими вимогам (повнота викладу дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної доброчесності).

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Конончука Артура Олеговича «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано сучасні методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає можливість зробити висновок про те, рецензована робота містить наукові положення і науково обґрунтовані результати в галузі кримінального права, що у сукупності вирішують актуальне науково-прикладне завдання, яке полягає в удосконаленні кримінально-правового забезпечення ефективної охорони громадської безпеки від не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

ВИСНОВОК.

Дисертація за темою *«Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них»* відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор **Конончук Артур Олегович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Директор департаменту правового забезпечення
ДП «Центр державного земельного кадастру»
доктор юридичних наук, професор**

С.І. Мінченко

Відгук заступця:

**Начальник відділу
по роботі з персоналом**

Мурашевський